

MIODRAG M. TODOROVIĆ
bul. Ilinden br. 85/13
91000 Skopje

UDK 809.10-:807.6

INDOEVROPSKI GUTURALI U MIKENSKOM GRČKOM

Apstrakt: Analizom jezičnih činjenica može se utvrditi da su u mikenskoj z-seriji silabograma *za, ze, zo* bili sačuvani: i.e. palatali (*g', *g^h, *k'), zatim i.e. guturali +i, (*gl, *k^hl, *kl) kao mikenski palatali (*g' = gl) > z, (*g^h = /k^hl/, *k' = /kl/) > z, dok tragova poznih grčkih afrikata (*dz, ts*), odn. „jakih sibilanata“ (*z, ss*) u spomenutoj seriji zapravo i nema. Pri tom, razlike koje se javljaju u predavanju i.e. palatala (*g', *g^h, *k') u poziciji ispred vokala (e), mikenskim silabogramima *ke/ze* (*a-ke/ze-ti-ri-ja, a-no-ke/ze-we* i dr.), tumače se da su nastale kao rezultat fonološke opozicije

Posvećeno akademiku prof. Mihailu D. Petruševskom

Kada su se u epohi predmikenske zajednice već bile izdvojile zasebne jezične individualnosti, pretpostavlja se da su indoevropski guturali: zvučni (*g', *g, *g^h), zvučni aspirirani (*g^h, *g^h, *g^h) i bez-zvučni (*k', *k, *k^h) u kontaktu sa l još u mikenskoj epohi dostigli onaj stepen razvoja mikenskih guturala +i, (*gl, *k^hl, *kl)¹ iz kojih će se kasnije razviti mikenski glasovi uslovno obeleženi u Linearnom B pismu z-serijom silabograma, *za, ze, zo*². Drugim rečima, smatra

¹ O razvoju i.e. guturala +l u grčkom jeziku, (*gl, *gl, *g^hl) > *gl > gr. ζ; (*g^hl, *g^hl, *g^hl) > *kh^hl > gr. σσ/ττ; (*k^hl, *kl, *k^hl) > *ki > gr. σσ/ττ videti: H. Rix, *Historischen Grammatik des Griechischen. Laut und Formalehre*, Darmstadt, 1976, str. 82–83, 91–92; W. Diver, On the prehistory of Greek consonantism, *Word*, 14(1958), str. 1–25; K. Brugmann, *Griechische Grammatik*, München 1913 str. 113, 115 sq.; E. Schwyzer, *Griechische Grammatik*, München 1939, str. 319, 330; M. Lejeune, *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*, Paris 1972 str. 80, 104 ss. (U daljem tekstu M. Lejeune, *Phonétique*.)

² O prvim problemima transkripcije mikenskih silabograma *17(za), *74(ze), *20(z0) videti: M. Ventris – J. Chadwick, Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives, *JHS LXXIII*, (1953), str. 84–105; M. Ventris – J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, Cambridge 1956, str. 40, 80–81. L. R. Palmer, *The Interpretation of Mycenaean Greek, Texts*, Oxford, 1963, str. 36 sq. (u daljem tekstu L. R. Palmer, *Interpretation*); M. D. Petruševski, *Wa-na-so-i et le problème de la palatalisation en grec mycénien*, *Acta Mycenaea*, Salamanca, 1972, 131 sq. (u daljem tekstu M.

se da između mikenskih guturala +i, (*g_l, *k^h_l, *k_l) i njihovih istorijskih reflektata u poznom grčkom: ζ/δδ < (*d_l, *g_l) i σσ/ττ < (*k^h_l, *k_l) posreduje već spomenuta mikenska z-serija silabograma. Ali u pogledu na njen izgovor u mikenskoj epohi mišljenja mikenologa nisu saglasna.

Afrikatna teorija nastoji dokazati da su mikenski guturali +i (*g_l, *k^h_l, *k_l) u mikenskoj z-seriji silabograma bili zastupljeni kao mikenske afrikate i to: jedna zvučna (dz) < (mik. *d_l, *g_l) i druga bezvučna (ts) < (mik. *k_l, *k^h_l) ali i jedna sa stupnjem sibilanata ss za grupu -*kt_l-. Potom da ovaj stepen njihova razvitka u mikenskoj epohi prethodi njihovim istoriskim reflektima u pomikenskom grčkom: ζ < (mik. dz) i σσ/ττ < (mik. ts)³.

Nasuprot ovom shvatanju, teorija „jakih sibilanata“ smatra da su mikenski guturali +i, (*g_l, *k^h_l, *k_l) već u mikenskom grčkom dostigli onaj stepen razvoja „jakih sibilanata“: z (gr. ζ) < (i.e. *d_l, *g_l) -i ss (gr. σσ) < (i.e. *k_l, *k^h_l) te da je taj izgovor, zacemento ostao nepromenjen i u pomikenskom grčkom⁴.

Protivno gore iznesenim shvatanjima, jedino palatalna teorija nastoji dokazati da mikenski guturali +i, (*g_l, *k^h_l) kao i skupina i.e. palatalnih guturala (*g', *k', *k^h) u mikensko doba još nije izgubila fonetsku vrednost mikenskih palatala (*g' = g_l) > z, (*g^h = /k^h_l/, *k' = /k_l/) > z. Zatim da se tek nakon mikenske epohe u poznim faza-

D. Petruševski, *Wa-na-so-i*). Pri tom želimo ukazati da u ovoj analizi mikenskog jezičnog materijala nisu uzeti u obzir oni mikenski oblici koji potiču iz predgrčkog jezičnog supstrata, ef. za-ku-si-jo ~ gr. Ζάκυνθος, ze-pu₂-ra₃ ~ gr. Ζέφυροι, ze-pu₂-ra ~ gr. Ζέφυρος i dr.

³ M. Ventris – J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, Cambridge 1956, str. 80–81 kao i drugo dopunjeno izdanje iz 1973 (u daljem tekstu M. Ventris – J. Chadwick, *Documents*², str. 399–400); J. Chadwick, *La représentation des sifflantes en grec mycénien*, *Études Mycéniennes*, Paris 1956 str. 83–91; G. R. Hart, *The Effects of the Palatalization of Plosive in Mycenaean Greek*, *Cambridge Colloquium*, 1966, str. 124–125; A. Bartoněk, *The Phonetic Evolution of the s and z signs in Mycenaean*, *SFB, E 9*, (1964), str. 89 – 102, id. *On the Sources of Juxtavocalic s in Mycenaean*, *Tractata Mycenaea*, Skopje, 1985, str. 41–54; A. Heubeck, *Zur dialektologischen Einordnung des Mykenischen*, *Glotta*, XLI, 1963, str. 166–169 (u daljem tekstu A. Heubeck, *Zur dialektologischen*); C. Brixhe, *Sociolinguistique et langues anciennes*. A propos de quelques traitements phonétiques irréguliers en grec, *BSL*, 74 (1979), str. 237–257.

⁴ M. Lejeune, *Les sifflantes fortes du mycénien*, *Minos*, 6 (1960), str. 87–137, id. M. Lejeune, *Phonétique* str. 104 – 111; C. J. Ruijgh, *Études sur la grammaire et le vocabulaire du grec mycénien*, Amsterdam, 1967, str. 46 sq. Ali sa stamovišta teorije „jakih sibilanata“ ostaju neobjašnjene najmanje sledeće dve činjenice. Prvo ova teorija ne daje odgovor da li je razvoj i.e. guturala +_l išao preko mik. afrikata dz, ts, to je jedno i drugo, takodje, ostaje neobjašnjeno pod kojim su uslovima tako dobijene mik. afrikate mogle biti substantivirane u „jake sibilante“ z < /dz/, ss. /ts/.

ma njihova razvitka javljaju grčki refleksi: ζ/δδ < (*d_l, *g_l) i σσ/ττ < (*k_l, *k^h_l)⁵

U središtu ovog pitanja, stoji, da se odredi da li je refleks mikenskih guturala +i, (*g_l, *k^h_l *k_l) bio već u mikenskoj epohi afrikata (dz, ts) ili „jaki sibilant“ (z, ss), ili je ipak bio sačuvan karakter mikenskih palatala (*g' = g_l) > z. (*g^h = /k^h_l/, *k' = /k_l/) > z. Drugim rečima, treba pobliže odrediti na osnovu lingvističkih pokazatelja koja je faza predhodila tom istoriskom razvitku mikenskih guturala +i, (*g_l, *k^h_l, *k_l) u mikenskoj z-seriji silabograma: za, ze, zo.

Argumenti, navedeni u prilog afrikatne teorije i teorije „jakih sibilanata“, zasnovani su na jednoj hipotezi o podeli mikenskih guturala +i, (*g_l, *k^h_l, *k_l) na stare ili primarne, odnosno na nove ili sekundarne:

s < za primarne k_l < (i.e. *k_l, *k_l - *kt_l-), (cf. pa-sa-ro /passalō/ ~ gr. πάσσαλος < i.e. *pak^halō-)⁶; wa-na-so-i kao casus obliquus duala u vezi sa gr. ἄνασσα < (*wanak_lθ ili po drugima od *wanakt_lθ)⁷.

z < za sekundarne k_l < (i.e. *k_l), (ka-zo-e /kakios-es-/ ~ gr. κακιοες < i.e. *kakios-); (ka-za /k^halkia/ ~ gr. χαλκία i. dr.)⁸.

z < za primarne (i.e. *g_l, *g_l, *g^h_l), (wo-ze /worgjei/ ~ gr. *Fόργει, gr. ρεζω < (i.e. *μ^hg^hjei); me-zo /megios/ me-zo-e /megiohes/ ~ gr. μέζω < (i.e. *meg^hios-); zo-wo /g_lowos/ ~ gr. Ζωος < (i.e. *g^h_lōm-)⁹.

z < za sekundarne (i.e. *g_l), (ai-za /aigja/ ~ gr. αΐγια)¹⁰.

Ali ova podela mikenskih guturala +i, na primarne i sekundarne, nije ni najmanje prinudna. Sve što se iz nje može zaključiti svodi

⁵ L. R. Palmer, *The Interpretation*, str. 36 sq; M. D. Petruševski, *Wa-na-so-i* str. 122–137 id. *Révision de la transliteration des syllabogrammes* *17(za), *74(ze), *21(z) et *79(zu), *Colloquium Mycenaem*, Chaumont sur Neuchâtel, 1975, str. 259–265 i tamo navedenu literaturu; E. Risch, *Die griechische Sprachwissenschaft nach der Entzifferung der mykenischen Schrift*, *Donum Indogermanicum*, Heidelberg, 1971, str. 114 id. *Les consonnes palatalise dans le grec du 2 millénaire et des premières siècles du 1 millénaire*, *Colloquium Mycenaem*, Chaumont sur Neuchâtel, 1975, str. 267–280 i tamo navedenu literaturu.

⁶ M. Lejeune, *Les sifflantes fortes*, str. 87–137; A. Heubeck, *Zur dialektologischen*, str. 166–169.

⁷ L. R. Palmer, *Interpretation*, str. 36 sq.; M. Lejeune, *Les sifflantes fortes*, str. 87–137; C. J. Ruigh, *op. cit.*, str. 46 sq.

⁸ A. Heubeck, *Zur dialektologischen*, str. 166–169.

⁹ M. Lejeune, *Les sifflantes fortes*, str. 78–137; A. Heubeck, *Zur dialektologischen*, str. f 166–169.

¹⁰ M. Lejeune, *Les sifflantes fortes*, str. 87–137; A. Heubeck, *Zur dialektologischen*, str. 166–169.

se na to da je teško dovesti u sklad ovako predloženu podelu sa mikenskom fonetskom sistemom. Protiv nje govori i okolnost, kako je davno pokazao prof. M. D. Petruševski¹¹, da nema ama baš nikakvih razlika u načinu predavanja mikenskih guturala +_l, (*g_l, *k^h_l, *k_l) pa bili oni po svom poreklu kako to neki hoće primarnog ili sekundarnog karaktera.

i.e. (*g_l-, *d_l) u Linearu B zastupljeni su z-serijom silabograma: ze-u-ke-u-si /ɣ^leugeussi/ (dat. pl.) ~ gr. *ζευγευσι < (i.e. *g_leug-)^{11a}; ze-so-me-no /ɣ^lesomenoi/ (nom. pl.) ~ gr. ζεσόμενοι; a-re-pa-zo-o /aleipha-γ^loos/ (nom. sing.) ~ gr. ἄλειφά-ζοος < (i.e. *g_les-); to-pe-za /toɾped^la/ ~ gr. τράπεζα; we-pe-za /^hweks-pred^la/ ~ gr. ἔκ-πους < (i.e. *ped_la); wi-ri-za /wrid^la/ ~ gr. ῥίζα < (i.e. *urid_la).

i.e. (*g', *g, *g^h) u mikenskom grčkom zastupljeni su kao kV- < (i.e. *g', *g) i q^hV- < (i.e. *g^h, *g'+u) (V=a, e, i, o, u), (cf. a-ke /agei/ (3. l. sing. prez.) ~ gr. ἄγει < (i.e. *g₂eg'-); a-ku-ro /argurō/ (dat. sing.) ~ gr. ἄργυρος < (i.e. *arg'-); qo-u-ko-ro /g^hou-koloi/ (nom. pl.) ~ gr. βου-κόλος < (i.e. *g^hōu-k^holo-); pe-ra₃-qo /Perr-aig'uo/ ~ gr. Περρ-αιβοί < (i.e. peri-aig'uo). Dok, k- < (i.e. *g', *g) i q^h- < (i.e. *g^h) u kontaktu sa l u mikenskoj epohi zastupljeni su z-serijom silabograma, wo-ze /worgxi/ (3. l. sing. prez.) ~ gr. *Fogxi < (i.e. *urg'xi); me-zo /megios/ (nom. sing.) me-zo-e /megiohes/ (nom. pl.) ~ gr. μέζω < (i.e. *meg'ios-); zo-wo /g^howos/ ~ gr. Ζώος < (i.e. *g^hōu-).

i.e. (*g^h, *g^h, *g^h) u Linearnom B predstavljeni su kao kV- < (i.e. *g^h, *g^h) i q^hV- < (i.e. *g^h, *g^h+u), (V=a, e, i, o, u), e-ke /^hek^hei/ (3. l. sing. prez.) ~ gr. ἔχει < (i.e. *seg^h-); wo-ka /wok^ha/ ~ gr. ὄχος < (i.e. *uog^h-); ka-ko /k^halkos/ ~ gr. χαλκός < (i.e. *g^halk-);

¹¹ M. D. Petruševski, *Discussions mycéologiques*, str. 297 sq; id. *Wa-na-so-i*, str. 131 sq.; id. *Првобитните палатали и палатализацијата во грчкиот јазик од микенската епоха*, МАНУ, *Прилози*, 1/1 Одделение за општествени науки, Скопје 1970, стр. 82-103; id. *Révision . . .*, str. 169-265.

^{11a} O razvoju i.e. *g_l- u gr. ζ videti, H. Rix, *op. cit.*, str. 82. Međutim, mi smo prihvatili mišljenje W. P. Lehmannovo o razvoju i.e. *g_l- > γ^l > gr. ζ izneseno u njegovom delu *Proto-Indo European Phonology*, Austin, 1965, str. 77-79, dok o razvoju i.e. *g_l- > γ^h- > gr. ζF-, u kiparskom obliku ζῳν < *zwaon vidi kod E. P. Hamp, *CP*, 48, (1953), str. 243.

a-pi-qo-i-ta /*Amphi-g^hoitās*/ ~ gr. Ἀμφι-φοίτας < (i.e. *g^hoitā-); *qe-ro* /*q^herōn*/ ~ gr. Θήρ-ων < (i.e. *g^hμēr-).

i.e. (*k', *k, *k^h) u Linearu B zastupljeni su kao *kV-* < (i.e. *k', *k) i *q^hV-* < (i.e. *k^h, *k'+μ), (V=a, e, i, o, u) *de-ko-to* /*Dektos*/ ~ gr. Δέκτος < (i.e. *dek'nto-); *di-da-ka-re* /*didaskalei*/ ~ gr. διδάσκαλος < (i.e. *di-d_ok'-); *a-pu ke-ka-u-me-no* /*kekaumenos*/ (nom. sing. m. r. part. perf. med-pas.) ~ gr. κεκαυμένος < (i.e. *keμ-); *re-u-ko* /*leukos*/ ~ gr. λευκός < (i.e. *leuko-); *a-to-ro-qo* /*anthrōk^hōi*/ (dat. sing.) ~ gr. ἄνθρωπος, *ai-ti-jo-qo* /*Ait^hiōk^hs*/ ~ gr. Ἀΐθίωψ < (i.e. *θ₃ek^ho-); *mo-ro-qa* /*moiro-q^hās*/ ~ gr. *μοιρο-πας < (i.e. -k'μα-). Ali, mikenski *k-* < (i.e. *k', *k) i *q^h* - (i.e. *k^h) u kontaktu sa *l* u mikenskom grčkom zastupljeni su z-serijom silabograma, *za-we-te* /*kjāwetes*/ ~ gr. σάτες/τήτες < (i.e. *k'jāwetes); *zo-wa* /*kjowa*/ ~ gr. Σόη, *e-pi-zo-ta* /*epi-kjota*/ ~ gr. *επισωτα > gr. ἐπί-σωτα < (i.e. *k'jēμ-/ *k'jōμ-) ^{11b}; *ka-zo-e* /*kakjos-es-*/ ~ gr. κακιος < (i.e. *kakjos-); *a-o-ze-jo* /*aokjējos*/ ~ gr. ἰόσσειος < (i.e. *sm-sok^hjei-) ¹².

Sve što se iz gore iznesenih primera može zaključiti jednostavno svodi se na to, da predložene identifikacije, kada su u pitanju mikenski oblici *pa-sa-ro* i *wa-na-so-i*, nisu u skladu sa mikenskom fonetskom sistemom. U tom slučaju, a na osnovu već gore iznesenih primera, (cf. *za-we-te* /*kjāwetes*/ ~ gr. σάτες/τήτες < i.e. *k'jāwetes; *ka-zo-e* /*kakjos-es-*/ ~ gr. κακιος < i.e. *kakjos-) valjalo bi očekivati umesto mikenskog silabograma *-sV-* mikenski silabogram *-*zV-* dakle, **pa-za-ro*, odnosno ***wa-na-zo-i*. Međutim, baš zato što to nije tako, u određivanju njihovih identifikacija mora se poći jednim drugim pravcem različitim od onoga koga zastupaju afrikatna teorija i teorija „jakih sibilanata“. A, to je bez sumnje palatalna teorija. Ova teorija polazeći od mikenskog fonetskog sistema, nastoji dokazati da mikenski guturali *+l*, (*gl, *k^hl *kl) kao i skupina i.e. palatalnih guturala (*g', *k', *k^h) u mikensko doba još nije izgubili svoju palatalnu

^{11b} M. D. Petruševski, Првобитните палатали и палатализацијата во грчкиот јазик од микенската епоха, стр. 82–103. id. M. D. Petruševski, *Wa-na-so-i*, str. 122–137. id. Discussions mycenologiques, ŽA, 12 (1963), str. 297 sq.

¹² Svi navedeni primeri uzeti su iz M. Ventris – J. Chadwick, *Documents*, s.v. *glossary*; 527 – 594; J. Chadwick – L. Baumbach, *Vocabulary*, s.v.; M. Lejeune, *Les sifflantes fortes*, str. 78–137; M. D. Petruševski, *Wa-na-so-i*, str. f 122–137; L. R. Palmer, *Interpretation* str. 36 sq, H. Mühlestein, Zur mykenischen Schrift; die Zeiche za, ze, zo, *Museum Helveticum*, 12 (1955), str. 119–131. Pri tom ukazujemo da zbog ograničenog prostora ovde nisu uzeti u obzir njihovi koradikali u ostalim i.e. jezicima.

prirodu ($g'=g_l$) > z, ($*g^{h'} = /k^{h_l}/$, $*k' = /k_l/$) > z, te da se taj izgovor, po svemu sudeći, očuvao i u mikenskoj z-seriji silabograma za, ze, zo. Saobrazno s tim shvatanjem otpada i svaka mogućnost podele mikenskih guturala + l na primarne i sekundarne a, evo i zašto.

Kad bi ova hipoteza o podeli mikenskih bezvučnih guturala + l , $*k_l$ < (i.e. $*k'_l$) na primarne i sekundarne u mikenskoj epohi, u krajnjoj liniji i bila tačna, to bi se moglo držati mogućim samo onda kad bi i njihov razvitak u toj istoj epohi pokazivao jednake rezultate. Međutim, baš zato što to nije tako ostaje nerazumljivo, kako to da su samo primarni bezvučni mikenski guturali + l kao i grupa $-*kt_l-$ dostigli tako različite stepene svog razvitka: afrikatu ts < (i.e. $*k'_l$) sa stupnjem ss < ($-*kt_l-$), odnosno „jakog sibilanta“ ss < ($*k_l$), dok su sekundarni bezvučni mikenski guturali + l koji su također, postojali paralelno sa primarnim u svom pomeranju zaostali na fazi zV , ($V=a, e, o$). i tako se izjednačili sa mkenkim zvučnim guturalima + l , $*g_l$ < (i.e. $*g'_l$, $*g_l$, $*g^{h_l}$) potom mikenskim zvučnim dentalom + l , d^l < (i.e. $*d_l$) kao i sa (i.e. $*q_l$ > γ^j) > gr. ζ).

Ali, kada pristalice afrikatne teorije smatraju da je u mikenskim oblicima *wa-na-so-i*, *wa-na-se-wi-ja*, *wa-na-se-wi-jo*, čije $-sV-$ potiče od $-*ssV-$ < $-*tt_lV-$ < $-*kt_lV-$ ($V=e, o$), oni time upadaju i u hronološku kontradikciju. Pri tom, pretpostavljaju da je jedan relativno pozni proces kao što je specifično grčko dijalekatsko jednačenje konsonantskih grupa $-kt-$ u $-tt-$ (cf. $vvtu = vvtu$, $\Delta vttioi = \Delta vktioi$ i dr.)¹³ moralo nastupiti pre procesa palatalizacije, $t+l$, (cf. i.e. $*totios$ > $*tot'ios$ > mik. *to-so* /*tosos*/- gr. $\tau\sigma(\sigma)\sigma$). Međutim, da to nije tako najbolje pokazuju mikenski primeri u kojima su grupe $-kt-$ kao i $-q^{h}t-$ sačuvane u skoro svim pozicijama (cf. *ko-to-na* /*ktoinā*/ ~ gr. $\kappa\tau\omicron\iota\nu\alpha$, *ko-to-ne-we* /*ktoinēwes*/ ~ gr. $*\kappa\tau\omicron\iota\nu\eta\epsilon\varsigma$, *a-re-ku-tu-ru-wo* /*Alektruōn*/ ~ gr. ρ $\text{A}\lambda\epsilon\kappa\tau\rho\upsilon\acute{\omega}\nu$, *re-u-ko-to* /*Leuktron*/ ~ gr. $\text{L}\epsilon\upsilon\kappa\tau\rho\omicron\nu$, *ke-ni-qe-te* [-*we* /*k^{h}er-nig^{h}ēwes*/ ~ gr. $\chi\epsilon\rho\text{--}\acute{\nu}\iota\pi\tau\omicron\mu\alpha\iota$ ¹⁴ Sve to pokazuje da $k-$ < (i.e. $*k'$, $*k$) i q^{h} < (i.e. g^{h} , k^{h}) u poziciji ispred t nije još u mikenskom grčkom postalo $-tt-$, kada se vršila palatalizacija $t+l$, po čak i palatalizacija $th+l$ < i.e. $*dh+l$ (cf. *me-sa-ta* /*messatai*/ ~ gr. $\mu\acute{\epsilon}\sigma\sigma\alpha\tau\omicron\varsigma$ < i.e. $*medh_l$)¹⁵.

¹³ M. Lejeune, *Phonétique*, str. 69; K. Brugmann, *Griechische Grammatik*, str. 146.

¹⁴ M. Ventris – J. Chadwick, *Documents*², str. 534, 556, 580; J. Chadwick – L. Baumbach, *The Mycenaean Greek Vocabulary*, *Glotta*, XLI (1963), s.v. Pa čak kada se radi i o i.e. spirantu / θ =d/ iza labiovelara, cf. *a-qi-ti-ta* /*Ak^hititas*/ < i.e. $*\eta\text{--}g^{h}\text{--}\iota\theta$ kao Vollname $*Ak^{h}k^{h}ito\text{--}klewēs$ po E. Rischu u *Die mykenischen Personennamen auf -e*, *Tractata Mycenaea*, Skopje, 1975, str. 296.

¹⁵ M. Ventris – J. Chadwick, *Documents*², str. 560; M. Lejeune, *Phonétique*, str. 104, H. Rix, *op. cit.* str. 90.

Zato je palatalna teorija polazeći od ovih osnovnih načela sačuvanih u mikenskoj fonetskoj sistemi i mogla ponuditi sasvim nova i konkretna rešenja kad su u pitanju već spomenuti mikenski oblici: *pa-sa-ro* i *wa-na-so-i* sa svojim izvedenicama. Tako se *pa-sa-ro* /*psallō*/ smatra da je u vezi sa grčkim ψαλόν¹⁶, dok se mikenski oblik *wa-na-so-i*, kako je to pokazao ubedljivo prof. M. D. Petruševski¹⁷ na osnovu fonetsko-morfološke i sintaktičke analize dovodi u vezu sa grčkim teofornim imenom **Φαρνασος*, (cf. Ἐρνασῶ (gen. sing.) i *Arnasi* / *Arnazi*) od koga je u mikenskoj epohi bio izveden topnim *wa-na-so-i* = /*Warnasoi*^hin/ ~ **Φαρνασοι*^hiv (dat. -lok. pl.), dok su *wa-na-se-wi-ja* /*Warnasewija*/ ~ **Φαρνασεια*, *wa-na-se-wi-jo* /*Warnasewijo*/ ~ **Φαρνασειος* izvedenice od njegovog etnikona ili deme **Warnaseus*¹⁸. I ne samo to, već je prof. M. D. Petruševski^{18a} na osnovu najnovijih dostignuća mogao ponuditi i novu transkripciju kad su u pitanju mikenski palatalni guturali, uslovno obeleženi u Linear-nom B pismu već spomenutom z-serijom silabograma:

z-serija	<i>za, ze, zo, zu?</i>
čisti palatali:	<i>ja, je, i, jo, ju.</i>
palatalni velari:	<i>kja, kje, ki, kjo, kju.</i>

Kao jedan od glavnih dokaza da su mikenski guturali +_l (**g_l*, **k_l*, **k^h_l*) kao i i.e. palatali (**g'*, **k'*, **k^h'*) u epohi mikenske zajednice sačuvali svoju palatalnu prirodu (**g' = g_l*) > z, (**g^h' = /k^hl/*, **k'* =

¹⁶ J. Tallardat, *Notules myceniennes*, REG. 73 (1960), str. 5 ss.

¹⁷ M. D. Petruševski, *Discussions mycéologiques* str. 297, id., *Wa-na-so-i*, str. 122–137. O razvoju predgrčkog sufiksa -aso iz kosih padeža, lok. plurala videti: V. Georgiev, *Introduction to the History of the Indo-European Languages*, Sofija, 1981, str. 87, s.v. *Iasos* < *Iwaŋsi* i mikenske oblike *I-wa-so* /*Iwasos*/ ~ gr. Ἰασος, i-wa-si-jo-ta ~ gr. Ἰασιω/οτας.

¹⁸ M. D. Petruševski, *Discussions mycenologiques*, str. 297 sq, id., *Wa-na-so-i*, str. 122–137. Na osnovu najnovije literature smatra da da grčki oblik ἄνασσα potiče od **Fanakia*, cf. J. B. Hofmann, *Etymologischen Wörterbuch des Griechischen*, sv. ἄνασσα; H. Frisk, *Greichshen Etymologisches Wörterbuch s.v. ἀναξ* dok jedino P. Chantraine u svom *Dictionnaire étymologiques de la langue grecque*, s.v. ἀναξ, pozivajući se na L. R. Palmerovu tezu smatra da se u *wa-na-so-i* radi o casusu obliques duala od ἄνασσα < **Fanaxi-ja*.

^{18a} Ova teza prof. M. D. Petruševskog temelji se s jedne strane na mikenskim dubletama: *ra*₂ = *rja/lja*; *ro*₂ = *rjo/ljo*; *ta*₂ = *tja*, a s druge na mikenskom labiovelarnom redu:

bilabijali:	<i>wa, we, wi, wo, u</i>
labiovelari:	<i>kwa, kwe, kwi, kwo, ku</i>

M. D. Petruševski, *Révision de la transliteration des syllabogrammes* *17(za), *74(ze), *21(zu) et *79(zu), *Colloquium Mycenaeum*, Chaumont sur Neuchâtel, 1975, str. 259–265

/kɫ/ > z, palatalna teorija smatra pojavu mešanja mikenskih silabograma *ke* i *ze* kod jednog broja mikenskih reči:

a-ke-o:a-ze-o;
a-ke-ti-ri-ja:a-ze-ti-ri-ja;
a-no-ke-we:a-no-ze-we;
*ke-i-ja-ka-ra-na:ze-i-ja-ka-ra-na,*¹⁹

To pokazuje, po našem mišljenju sa stanovišta fonološke opozicije, da se mikenski silabogram *zV-* sa palatalnim izgovorom *kɫV-* javlja samo kao jedna kombinatorna varijanta u odnosu na već postojeći palatali *k'V*, (*V = e*) i to samo u načinu obeležavanja. Jer, drugog načina, za obeležavanje i predavanje fonoloških opozicija *k'V* < (i.e. **g'V*, **g^hV*, **k'V*) : *zV* (= *kɫV*) < *k'V* < (i.e. **g'V*, **g^hV*, **k'V*), (*V = e*), osim navedenim mikenskim silabogramima *ke* i *ze* zapravo i nema u Linearnom B pismu²⁰.

Na to ukazuju, s jedne strane, navedeni mikenski oblici: *a-no-ke-we* ~ *a-no-ze-we*; *ke-i-ja-ka-ra-na* ~ *ze-i-ja-ka-ra-na*; kao i *a-ke-ti-ri-ja* ~ *a-ze-ti-ri-ja*, koju prof. M. D. Petruševski dovodi u vezu sa grčkim ἰακέτριά, već i mikenski oblik *o-ze-to* za koga naš uvaženi profesor smatra da odgovara grčkom (ἠώς) γέντο=(^hōs) **kɫeto* < (i.e. **g'em-*)²¹.

U prilog palatalne teorije svakako ide po jednim i pojava redukcije mikenske grupe, *-*KeɫV-* > *-*K(i)ɫV* > mik. *-zV-* (*V=a, e, i, o*), kod jednog broja mikenskih reči, (cf. **aig'eia* > **aigja* = mik. *ai-za*; **sukeiai* > **sukjai* = mik. *su-zai*; **k^halkeia* > **k^halkja* = mik. *ka-za* i dr.)²².

Ali ne od manje važnosti, po našem mišljenju su i razlike koje se javljaju kad su u pitanju refleksi indoevropskih palatalnih guturala

¹⁹ Vidi fusnotu br. 5.

²⁰ Ova naša analiza polazi sa stanovišta da su problemi fonoloških opozicija u neposrednoj vezi sa pitanjima predistorije mikenske zajednice. Videti fonološke opozicije i.e. **k' > s* : i.e. **k' > k* u grupi *satəm*, koje donose Gamkrelidze, T. V. – Ivanov Vjač. V., *Rjady guturalnyh v indoevropskom*. Problema jazykov *centum* i *satem*. *Voprosy jazykoznanija*, 5 (1980), str. 10–12, dok na fonetsku opoziciju i.e. **g' > g* : **g' > g'* u mikenskom grčkom ukazuje J. Safarewicz, *Linguistic Studies*, 1974, str. 94–95. O fonološkoj opoziciji i.e. **k' u satəm* jezicima videti kod J. Kurylowitz, *Phonologisches zum indogermanischen Gutturalproblem*, *Donum Indogermanicum*, str. 34 sq. A možda tu pod određenim uslovima treba tražiti i objašnjenje za pojavu grčkih alternacija γ/ζ kod jednog broja grčkih reči (Γέφυρος : Ζέφυρος, γᾶς : ζᾶς, ἀγαθός : ἄζαθός i dr.) da su isti, u stvari ostaci iz mikenske epohe što je predmet jedne druge rasprave.

²¹ M. D. Petruševski, *Mik. o-ze-to*, ŽA, 37(1976), str. 132. id. J. Safarewicz, *op. cit.*, str. 94–95.

²² E. Risch, *op. cit.* str.f 263.

(*g', *g^h, *k') u kontaktu sa μ nasuprot indoevropskih velara (*k + μ) u epohi mikenske zajednice.

Istraživanja obavljena u ovom pravcu pokazuju da su indoevropski palatalni guturali (*g', *g^h, *k') + μ u mikenskoj epohi bili zastupljeni mikenskom serijom labiovelara q^hV- (V=a, e, i, o).

i.e. *g'μ- (mik. *pe-ra₃-qo* /*Peri-aig^hoi*/ ~ gr. Περγ-αιβοί < (*per*) -*aig'μo-*)²³.

i.e. *g^hμ- (mik. *qe-ro* /*q^herōn*/ ~ gr. Θήρων; mik. *qe-ri-jo* /*Q^herion* ~ gr. Θηρίων, *ge-re-me-ne-u* /*Q^hereme-neús*/ ~ gr. Θηριμενεύς < i.e. *g^hμēr-).

i.e. *k'μ- (mik. *i-qo* /^h*iqq^hos*/ ~ gr. Ιππος; mik. *i-qi-ja* /^h*iqq^hias*/ ~ gr. Ἰππίας < (i.e. *ek'μo-).

i.e. *k'μ- (mik. *mo-ro-qa* /**moiro-qq^has*/ ~ gr. **μοιρο-πᾶς < (i.e. *k'μā-)²⁴.

i.e. *k'μi- (mik. *qi-ta-ro* /**q^hitaros*/ ~ gr. Τίταρος < (i.e. *k'μei- / *k'μi-)²⁵.

Za razliku od indoevropskih velara (*k + μ) koji su u mikenskoj epohi bili zastupljeni kao čisti velari:

i.e. *kμ- (mik. *ka-pi-ni-ja* /**kμarnias*/ ~ gr. καπνίας; κα'πνος < (i.e. *kμap-), zatim (mik. *ka-pa-ri-jo* /**Kμarpa-liōn*/ ~ gr. Καρπαλίων : καρπός < (i.e. *kμarp-)¹⁶.

Ove razlike u načinu predavanja i.e. palatala + μ (*g'μ, *g^hμ, *k'μ) u odnosu na i.e. velare + μ (*kμ) sa stanovišta mikenske fonetske sisteme ozbiljno dovode u pitanje one teorije koje su zastupale tezu da je razvoj labiovelara (k^h) < (i.e. *k'μ) u grupi *centum* jezika implicitno morao ići preko posrednog stupnja (kμ)²⁷.

²³ M. Ventris - J. Chadwick, *Documents*², str. 294; J. Chadwick - L. Baumbach, *op. cit.* s. v. πᾶς; M. Budimir - Lj. Crepajac, *Iz helenske glotologije*. Razlike između palatalnih i velarnih guturala u grčkom, SANU, Glas CCXCVII odeljenje za jezik i kulturu, Beograd, 1976, str. 39-48.; Lj. Crepajac, *Indoeuropäische Gutturale im Griechischen und Mykenische Zeugnisse, Tractata Mycenaea*, Skopje 1987, str. 85-90.; M. Lejeune, *Phonétique*, str. 83-84. Međutim ostaje nejasno zašto M. Lejeune, *op. cit.* smatra da za grupu zvučnih (palatalnih) guturala + μ nema primera, kad se u mikenskom grčkom nalazi oblik *pe-ra₃-qo* /*Perr-aig^hoi*/ ~ gr. Περγ-αιβοί < i.e. *peri-aig'μo-, cf. V. Georgiev, *op. cit.*, str. 68.

²⁴ M. Ventris - J. Chadwick, *Documents*², str. 562; J. Chadwick - L. Baumbach, *op. cit.*, str. 205; M. Lejeune, *Phonétique*, str. 84, 153; M. Budimir - Lj. Crepajac, *op. cit.* str. 39-48.

²⁵ Lj. Crepajac *op. cit.* str. 85-90.

²⁶ M. Ventris - J. Chadwick, *Documents*², str. 504, 550; J. Chadwick - L. Baumbach, *op. cit.*, str. 208; M. Budimir - Lj. Crepajac, *op. cit.* 88-89.

²⁷ J. Kurylowitz, *Phonologisches zum indogermanischen Gutturalproblem, Donum Indogermanicum*, str. 37 sq.

Zato su i interesantne paralele koje se mogu povući između reflekasâ i.e. palatalnih guturala (*g', *k') u kontaktima sa *l* i *μ*:

i.e. -*g' *l* > mik z-: i.e. -*g' *μ*- mik. > q- (cf. *aig' *l*a > mik. ai-za /aig'a/ ~ gr. αἴγια) : (peri- *aig' *μ*o- > mik. pe-ra₃-qo /peri-aig' *μ*oi/ ~ gr. Περγο-αἰβόλ).

i.e. *k' *l* > mik. z-: i.e. *k' *μ* > mik. q (čf. k' *l*ā-wetes > mik. za-we-te /k' *l*āwetes/ ~ gr. σᾶ/τῆτες : (*^hik' *μ*o- > mik. i-qo /^hiqq' *μ*os/ ~ gr. ἴππος).

Iz analize ponuđenog jezičnog materijala, može se utvrditi da tragova poznih grčkih afrikata *dz* i *ts* od i.e. palatala (*g', *g'^h, *k') i i.e. guturala +*l* (*g'_l, *k'^h_l, *k'_l) nema u mikenskom grčkom, već da mikenski palatali (*g'=g'_l) > z, (*g'^h = /k^h *l*/, *k' = /k' *l*/) > z, predstavljaju onu stariju fazu koja se javlja u z-seriji silabograma, za, ze, zo. Očuvanje razlika sva tri reda i.e. guturala: palatala, velara i labiovelara u mikenskom grčkom kao i razlike koje se javljaju u načinu predavanja i.e. palatala (*g', *g'^h, *k') +*μ* > mik. qV-: i.e. velara +*μ*, (*k'_μ) > mik. kV-, (V = a, e, i, o,) ukazuju na to da se mikenski grčki kao takav mora smatrati ishodišnim po svom položaju iz koga su se pre ili kasnije razvili ostali grčki dijalekti, od kojih su neki u većoj, a neki u manjoj meri sačuvali tragove iz mikenske epohe u svom vokabularu.

R É S U M É

Miodrag M. Todorović, LES GUTTURALES INDO-EUROPÉENNES EN GREC MYCÉNIEN

L'analyse des faits linguistiques démontre que la série mycénienne zV- des syllabogrammes za, ze; zo avait gardé: les gutturales i.-e. (*g', *g'^h, *k') puis les gutturales i.-e. +*l*, (*g'_l, *k'^h_l, *k'_l) ainsi que les palatales mycéniennes (*g'=g'_l) > zV, (*g'^h=/k^h *l*/, *k'=/k' *l*/) > zV- (V=a, e, o); quant aux affriquées grecques tardives (dz, ts), voire aux „sibilantes fortes“ (z, ss) on n'en trouve pas réellement des traces dans la série en question. L'existence des différences qui apparaissent dans la transposition des palatales i.-e. (*g', g'^h, *k') présédant la voyelle (e-) par les syllabogrammes mycéniens ke/ze (cf. a-ke²ze-ti-ri-ja, a-no-ke/ze-we etc.) peut être expliquée comme résultant d'une opposition phonologique.